

Аабыы уруогун технологической картата.

Буолар күнэ, ыйа, сыла: кулун тутар 19 күнэ, 2013 сыл

Кылааһа: 2 кылаас

Уруогу ыытар учууталлар: Колесова Ульяна Николаевна

Уруок тиэмэтэ: Леонид Андреевич Попов «Туллук» хоһооно

Уруок кинигэтэ: 2 кылаас «Төрөөбүт саңабыт» аабыы учебнига

Уруокка туттуллар көрдөрөр-иһитиннэрэр тэриллэр: компьютер, проектор, докуменкамера.

Сыала уонна педагогической сорукара:

- бөлөххө үлэлиир дьобуру сайыннарыы;
- бэйэ-бэйэни болһойон истэргэ, санааны аһаҕастык этэргэ иитии;
- толкуйдуур, ырытар, кэтээн көрөр дьобурдарын саңаны билэргэ туһаныы;
- төрөөбүт дойду кэрэ көстүүлэригэр харыстабылы иңэрии.

<p>Тустаах кууруһун түмүгэ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ аабыы сүрүн үөрүйэхтэрин баһылыыр; ✓ айымньы араас көрүнүн болбойон истэр; ✓ аахпыт уус-уран айымньытын суруйааччытын аатын уонна көрүнүн болбойор үөрүйэхтээх; ✓ чопчу тиэмэбэ араас көрүннээх суругунан айар үлэни толорор.
<p>Үөрэх сатабылларын сайыннарар түмүгэ.</p>	<p>Ытык өйдөбүллэрин үөрэнээччигэ иңэрии сатабыла:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ киһи сайдыылаах уонна ситиһиилээх буоларыгар төрөөбүт тылынан аабыы суолтатын өйдүүр; ✓ тулалыыр эйгэ туһунан билии-көрүү аабыы көмөтүнэн кэңириин өйдүүр; <p>Бэйэни салайынар-дьаһанар сатабыл:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ уус-уран айымньылар уратыларын, тиэкис уус-уран ньымаларын ырытарга эрчиллэр, кэпсиригэ туһанар; ✓ ойуулуур-дьүһүннүүр тыллар суолталарын быһаарыылаах тылдыттан булан туһанар; <p>Билэр-көрөр сатабыл. Сүрүн үөрэнэр сатабыл.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ уруокка бэриллибит соруудабынан араас информационай эйгэ кыабын талар, туһанар; ✓ уус-уран айымньыны ырытыы кэмигэр бодоруһуу сиэрин тугуһан, бииргэ үлэлиир кыахтанар; ✓ бэриллибит тиэмэбэ санаатын сааһылаан этэр, суруйар. <p>Бодоруһар сатабыл:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ бииргэ үөрэнэр оболорун кытта айымньылаах алтыһыыга кэбэбэстик киирэр, таһаарыылаахтык, көдүүстээхтик үлэлиир үөрүйэхтэнэр; ✓ кэпсэтии уратытын өйдүүр, табан кэпсэтэр. Кэпсэтэр киһитин убаастыыр, сэңээрэр, болбомтотун тардар, кэрэхситэр, көбүлүүр сатабылы табан туһанар.
<p>Үөрэтии көрүннэрэ, ньымалара</p>	<p>Бөлөбүнэн, индивидуальной.</p>

Үөрэтийн сүүрүн ис хоһооно:

Уруок этаптара	Ытык өйдөбүллэри инэрий түмүгэ (личностные результаты)	Бэйэни салайынар- дыһанар сатабыл (регулятивные действия)	Билэр-көрөр сатабыл. Сүүрүн үөрэнэр сатабыл (познавательные действия)	Бодоруһар сатабыл (коммуникативные действия)
<p>1. тэрээһин чааһа. -О5олор уруокка бэлэмнэрин бэрэбиэркэлээһин. - Үтүө күнүнэн. Бүгүңнү уруокпутугар ыалдыттар кэллилэр.</p> <p>2. Умсугутуу, угуйуу. - өс хоһооннорун ситэрэн этии:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. А5ыйах тыл минньигэс, элбэх тыл сымсах. 2. Киһи тыла – ох. 3. Балык ыамнаах, киһи күннээх. 4. Көрдөөбүт көмүһү булар. 5. Йуурдаах куобах охтубат, дьоонноох киһи быстыбат. <p>- сомо5о домохтору ситэр:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Айахха киирбиччэ (толкуйдаабакка) 2. Ата5а сире билбэт буолбут (үөрбүт) 3. Булбутун муннун анныгар (көңөс) 4. Илиитэ сал5аа (көмөлөс) <p>-таабырыны таай: Тиэргэним иһигэр үрүң түү мээчиктэр төкүнүһэ сылдыллар (тулдук)</p> <p>2. Турукка киллэри. -Тулдук туһунан билэбит дуо? -Билбэт буоллахпытына хантан</p>	<p>Уруокка бэлэмн хонтуруолланар. Учуталы бол5ойон истэр.</p> <p>Аа5ыы уруогар өбүгэлэрин төрүт тылларын билэр сатабылларын сайыннарар.</p> <p>Тулалыыр эйгэ туһунан билии-көөү аа5ыы көмөтүнэн кэңиирин-дириңиирин өйдүүр.</p> <p>Айыл5а уонна киһи бэйэ-бэйэлэрин кытта</p>	<p>Бэйэтин билиитин байытарыгар дьулуһар. Толкуйдуур дьобурун сайыннарар.</p> <p>-Тылын сайыннарар сыалы-соругу таба туруорунар. -тугу билэрин-билбэтин, тугу ситэри үөрэтиэхтээбин арааран өйдүүр.</p>	<p>О5о учуталы кытта кэпсэтиигэ киирэн тылын байытар дьайымалын сайыннарар.</p> <p>Атын источниктартан бэйэтигэр сөптөөх</p>	<p>О5о этэр санаатын бол5ойон истэр уонна бэйэтэ тугу саныырын сааһылаан этинэр.</p> <p>-Бөлөххө үлэлэхэр, санааны толору этэр.</p>

<p>булуохпугун сөбүй? (оболор энциклопедияны туһаналлар) Докуменкамеранан көрөллөр -Тугу биллибит? (оболор аабыылары) 3. Тиэкиһи кытта үлэ. Оболор «Туллук» тиэкиһинэн үлэлиллэр. -бөлөһүнэн үлэ а) аабыы -тиэкиспит ис хоһоонун үчүгэйдик өйдөөтүгүт дуо?</p>	<p>быстыспат ситимнээхтэрин өйдүү үөрэнэр. Айымныы ис хоһоонун бэйэтин ис туругар чугастык ылыныыта, дорбоонноохтук аабыыта.</p>	<p>Обо өйүн-санаатын сааһыланарыгар уонна билиитин хаңатарыгар сыал-сорук туруорунарын ситиһии.</p>	<p>матырыйаалы булуута, бэлиэтээһинэ. Обо былаанныыр дьобурун сайыннарар, салгыы дьарыгын-дьайыытын бэйэтэ оңостор оруолун өйдөөһүнэ.</p>	<p>-Кэпсэтэр кэмнэ бэйэ көрбүтүн, истибитин сиһилии сөһэргиир. Бииргэ үөрэнэр-алтыһар оболоругар убаастабыллаахтык сыһыаннаһыыта.</p>
<p>б) тиэкис ис хоһоонунан ыйыты толкуйдуубут</p>	<p>Тиэкис ис хоһоонунан ыйыты толкуйдуур.</p>	<p>Обо тиэкиһи болбомтолоохтук аабыыта, сөптөөх ыйытыны толкуйдааһына.</p>	<p>Тиэкис ис хоһоонугар сөп түбэхэр эппиэти биэриитэ.</p>	<p>Обообо биэрбит ыйытытыгар сөптөөх эппиэти биэрэллэрин ситиһэр уонна кэпсэтии сиэрин тутуһар.</p>
<p>в) тиэкискэ сорууда толкуйдуубут -Эн толкуйдаабыт соруудабың ханнык предмети кытта сибээстээх буолуо дии саныыгын?</p>	<p>Саха тылын предметин нөңүө төрөөбүт тыл сүмэтин иңэринэр.</p>	<p>Төрөөбүт дойду айылбатын кэрэтин тиэкистэн таба булан оболорго сөптөөх соруудабы биэрэр.</p>	<p>Төрөөбүт тыл баайын саңатыгар-иңэтигэр туттарга дьулуһар.</p>	
<p>4.Сынньалаң (туллук туһунан ырыаба хамсаныылар)</p>	<p>Музыканын хамсаныыта.</p>	<p>Өй- санаа атастаһыытыгар сатаан үлэлииргэ кыһаллар.</p>	<p>Инники уруктарга үөрэппит билиитигэр олобурур.</p>	

<p>5. Хоһоону ырытыы. -суруйааччылар мэтириэтгэрэ (эниги бу суруйааччылары барыларын билэбит, кинилэр айымньыларын аахпыккыт) Бүгүн биһиги Л.А.Попов «Туллук» диэн хоһоонун ааһахпыт. -Леонид Андреевич Попов биографията -Туллук хоһоону аудиозаписька истии (Кушнир метода) - сорудах: хоһоону ааһа олон билбэт тылларгытын аннынан тардың (добуур, аргыар, тумара, толон, быыра, быданым) -тылдытынан үлэ (дуоскаһа проекторынан көрдөрүү -хоһоону ырытыы: 1) Саас кэлэн иһэрин биһиэхэ аан бастаан ханнык көтөр биллэрэрий? Туллук – саас илдьитэ. Көтөрдөртөн аан бастаан кэлэр. 2) Туллуку ким көрбүтэй? Ханна? Хайдах этилэрий? 3) Хоһоон бастакы 4 строкатын искитигэр ааһың эрэ. Ким дорбуччу ааһан иһитиннэриэһэй? (Оһо ааһыта) Ыйытыы: тоһо добуурга туттарбатаһыттан үөрбүтүй? (добуур диэн тылы тылдыттан булуу, ойуутун көрдөрүү, урут ас-үөл суох бириэмэтигэр сииллэр этэ) 4) аргыар – тылдыттан булаллар. Аны салгыы 4 строканы ааһабыт.</p>	<p>Саха биллиилээх суруйааччыларын хаартысканан көрөн билиитэ уонна чопчу этиитэ.</p> <p>Төрөөбүт тыл-сайдар тыл буоларын итэһэйэр.</p> <p>Үөрэнээччи бэйэтин санаатын этэр.</p> <p>Строка аайы оһо сүрүн санаатын быһаара үөрэнэр.</p>	<p>Төрөөбүт дойду айылбатын кэрэтин тиэкистэн таба булан оһолорго сөптөөх сорудаһы биэрэр.</p> <p>Болбойон истэр дыбурун сайыннарар Тыл барһа баайа дириңин өйдөөн билиитин хаңатарга дылуһар.</p> <p>Тиэкис тутулун, ис хоһоонун өйдөөн быһаарар.</p>	<p>Билбэт түгэнигэр атын матырыһааллары таба туһанар.</p> <p>Тулук туһунан билэр-көрөр дыбура сайдар Кэпсэтиигэ кыттыһар.</p> <p>-Аахпытыгар уонна тус уопутугар олобуран, тэңниир, ойуулуур, тиэксинэн</p>	<p>Бииргэ үлэлиир оһолорун кытта алтыһар.</p> <p>Кэпсэтэр киһитин истэр.</p> <p>-Кэпсэтиигэ истии култууратын тутуһар. Кэпсэтии сыалын-соругун, оһо, учуутал этэр санаатын, кэпсэтии ис хоһоонун өйдүүр.</p>
--	---	--	---	--

<p>Ким аабан иһитиннэриэй? Ыйыты: Тоҕо барарый, ханна барарый? (үөрүнэн сылдыар) 5) Тумара, толон – тылдыкка булаллар. Ыйыты: Тоҕо туундараба тоңмокко, тумараба муммакка диэбитэ буолуой? (туундара туһунан) (түүтэ, өңө, көрүңэ, б) Быыра, быданым диэн тыллары тылдыттан булаллар. Саха сирэ, быраһаай, саңа дойду, дорообо! Ыйыты: тоҕо маннык этэрий? Кини Саха сиригэр тохтообот. Хоту барар.</p> <p>6. Сыаналаныы. - туох саңа арийыыны оңордугут? (хас этиилэрин аайы «тулук» ойууга сыһыарыллар. Бу курдук тулуктар үөрүнэн көтөллөр.</p> <p>7. Дьиэбэ үлэ.</p>	<p>Уруокка ылбыт билиитин чопчулуур.</p> <p>Тулук туһунан кэпсээн айан кэл.</p>	<p>Ойуулуур-дьүһүннүүр тыллар суолталарын быһаарылаах тылдыттан булан туһанар.</p>	<p>үлэлиир. -Уус-уран айымньыны ырытыы кэмигэр бодоруһуу сизэрин тутуһан, бииргэ үлэлиир кыахтанар.</p> <p>Уопсай ыйытыга хоруйдуурга, атын оҕо этэрин сатаан истэ үөрэнэргэ олук уураар.</p> <p>Уруокка тулук туһунан туох саңаны билбитин иһитиннэрэр, санаа атастаһар.</p>	<p>Кэпсэтиини тоҕоостоохтук көбүлүүр, сабалыыр, түмүктүүр.</p> <p>Бөлөххө хайдах үлэлээбитин сыаналанар.</p>
--	---	--	---	--

Туллук

Мин биир сарсыарда бэрт эрдэ уһугуннум. Арай истибитим, таһырдыа туллук саңарар. Туллук – кэрэ чыычаах. Туллук – оҕо аймах доҕоро. Туллук – саас илдьитэ.

- Оо, туллук кэлбит, - диэн оҕонньордуун – эмээхсинниин, оҕолуун – уруулуун бары үөрэ этэллэр.

Туллук саас эрдэ кэлэр. Туллуктар үөрүнэн көтөллөр. От сыатын тоңсуйан сииллэр. Туллуктар хаарга атахтарын суолун хааллараллар.

Уһун кыһын кэнниттэн саас барахсан кэлэрэ үчүгэй даҕаны! Ити кэрэ кэми бастаан туллуктар абалар курдуктар.

До5уур* албын туһа5ар

Туттарбатым, до5оттоор,

Тунал-маңан халлааңна,

Туойа-ыллыгы көттүм бу!

Маңан хаары кытары

Бааралаһан барабын,

Аргыар* тыалы кытары

Аргыстаһан ылабын...

Туундара5а тоңмокко,

Тумара5а* муммакка,

Толон* са5а бэйэкэм

Туналыйан истэ5им...

Былыттары быыһынан

Быыра* охтуу быданним*.

Саха сирэ, быраһаай,

Саңа дойду, дорообо!

Леонид Андреевич Попов